

УДК 378.4.011.3-057.4(477.83-25)(092)"194/196"Г.Паперна
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2019.34.10577>

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГАЛИНИ ПАПЕРНОЇ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Христина Калагурка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, Львів, Україна, 79005*

Узагальнено основні віхи життєвого та наукового шляху Галини Паперної. Привідкрито постать Г. Паперної як викладача, організатора педагогічної освіти і науки. Висвітлено основні ідеї вченої, відображені у дослідженнях з історії педагогіки: проблема рідномовного навчання у спадщині К. Ушинського, його внесок у розвиток жіночої освіти; педагогічні ідеї І. Франка про народну освіту, навчання й виховання української молоді, діяльність вчителя, виховне й освітнє значення дитячої літератури. Оглянуто макаренкознавчу спадщину дослідниці. Показано актуальність та наукову цінність, новаторський характер її макаренкознавчих досліджень, які сприяли подоланню певних стереотипів у сприйманні постаті А. Макаренка, розширювали територіальні межі поширення його новаторського досвіду.

Ключові слова: Львівський університет, науково-педагогічна та дослідницько-пошукова робота, дидактика, макаренкознавство, І. Франко, К. Ушинський.

Упродовж двох століть, з часу започаткування 1812 р. викладання перших педагогічних дисциплін, у розвиток педагогічної освіти і науки у Львівському університеті вписано імена багатьох відомих учених-педагогів.

З-поміж загалу видатних організаторів педагогічної освіти і науки у Франковому університеті варто віддати належне відомому педагогу й науковцю Галині Олександрівні Паперній.

Галина Паперна народилася 20 квітня 1912 р. у м. Артемівську Донецької обл. у сім'ї службовців. Початкову освіту здобула в місцевій школі, а згодом продовжила навчання у спеціальній економічній професійній школі та Харківському інституті народної освіти. Перший педагогічний досвід майбутня дослідниця здобула в дитячих садках та школах рідного міста. Після закінчення інституту скерована у м. Тирасполь, де більше року працювала методистом Наркомпросу АМРСР (Автономна Молдавська Радянська Соціалістична Республіка) [1, арк. 12].

Після повернення 1933 р. до Харкова працювала впродовж року завідувачем по педагогічній частині дитячого кінотеатру ім. Держинського, а наступні п'ять років – методистом у відділі народної освіти Держинського району м. Харкова [1, арк. 12].

У 1939–1941 рр. Г. Паперна навчалася в аспірантурі Харківського державного педагогічного інституту при кафедрі педагогіки, де водночас і викладала фахові дисципліни. У 1941 р. була евакуйована до м. Ташкента, де наступного року захистила кандидатську й отримала вчений ступінь кандидата педагогічних наук [1, арк. 12].

У 1944 р. дослідниця повернулася до Харкова, де виконувала обов'язки завідувача кафедри дошкільної педагогіки Харківського державного педагогічного інституту. Однак через поважні сімейні обставини залишила Харків і переїхала до Львова.

Науково-педагогічна та дослідницько-пошукова робота у Львівському університеті стала однією з найяскравіших сторінок життя Галини Паперної. У 1944 р. її призначено на посаду доцента кафедри педагогіки та психології, а в період 1949–1950 та 1953–1960 рр. вона виконувала обов'язки завідувача кафедри.

Науковий доробок Галини Паперної налічує понад 70 праць. У педагогічних напрацюваннях Г. Паперної найбільше наголошено на питаннях історії педагогіки. Науково-пошукова робота дослідниці була спрямована на висвітлення багатьох дискусійних, ідеологічно заангажованих історико-педагогічних проблем.

В історії педагогічної науки Г. Паперна відома як дослідник високого наукового рівня педагогічної спадщини славетного письменника, науковця, громадського діяча І. Франка. Серед її наукових публікацій, присвячених вивченню педагогічної думки відомого вченого, варто виокремити наукову працю "Іван Франко про народну освіту", в якій цілісно, системно й ґрунтовно зображено його ідеї про народну освіту, навчання й виховання української молоді, діяльність вчителя, виховне й освітнє значення дитячої літератури. Ця книга вийшла 1946 р., після тридцяти років з дня смерті видатного каменяра. Хоча дослідження Г. Паперною педагогічних поглядів І. Франка опубліковано у період панування єдиної ідеології, воно усе-таки вражає науковою об'єктивністю, ґрунтовністю, відсутністю стереотипів та ідеологічних шаблонів у висвітленні гуманістичного світогляду, національних інтересів українського мислителя. У зазначеній праці та подальших наукових роботах Г. Паперна аргументовано, посилаючись на об'єктивні докази, ненав'язливо, відверто аналізує педагогічні погляди І. Франка, що засвідчують видатного діяча як натхненного борця за демократичну, народну, національну за формою й водночас загальнолюдську гуманну освіту. Як зазначала Г. Паперна, І. Франко палко бажав, щоб український народ посів почесне місце серед європейських освічених народів.

Г. Паперна – одна з перших дослідників педагогічної спадщини І. Франка, яка обґрунтувала його ідеї освіти, навчання й виховання на

підставі глибокого вивчення архівних матеріалів, зокрема періодичних видань, у яких він друкував свої статті або був редактором. Вона висвітлювала педагогічні ідеї видатного письменника шляхом аналізу конкретних його наукових праць, статей, художніх творів [7; 8]. У дослідженнях Г. Паперної бачимо ґрунтовний огляд наукового й літературного доробку І. Франка педагогічного спрямування, що належно не висвітлено у педагогічній літературі. Це – оповідання “Гірчичне зерно”, повість “Перехресні стежки”, поема “Панські жарти”, стаття “Педагогічні тумани”, у яких письменник розмірковує над проблемами освіти, навчання й виховання. Вражає також мова наукових праць Г. Паперної, яка (передусім справді українська, тобто літературна) позбавлена русизмів, мовних шаблонів і неточностей.

Увагу вченої завжди привертала проблеми рідномовного навчання, що найчастіше ставала “каменем спотикання” у розвитку вітчизняної школи. Г. Паперна віддавала належне тим педагогам, хто сприяв розвитку таких ідей у власних працях.

До класиків педагогічної науки, які піднімали вкрай необхідні педагогічні проблеми, в тім числі ідею навчання дітей рідною мовою, вона зачисляла К. Ушинського. Г. Паперна належала до тих дослідників, які відстоювала ідею про українське походження Ушинського. Яскравим прикладом цього є стаття “Великий педагог-демократ”, підготовлена разом з Ф. Нуменком. Автори узагальнювали значення педагогічної діяльності та творчої спадщини К. Ушинського, виокремлювали, зокрема його внесок у розвиток жіночої освіти, обґрунтування ним таких дидактичних принципів, як свідомого засвоєння знань учнями, наочності в навчанні та ін. Однак новаторство К. Ушинського, на думку авторів, насамперед полягало у висунутій ним ідеї народності, яка ґрунтувалася на рідномовному навчанні. Дослідники назвали його педагогічну спадщину стрункою, прогресивною та спрямованою в майбутнє [6, с. 11]. З приводу російськомовних робіт К. Ушинського науковці писали: “Нехай нікого не бентежить той факт, що він писав російською мовою, упорядковував посібники для російської народної школи і т. п. Він ніколи не цурався свого народу, своєї батьківщини – України, палко любив її” [6, с. 17]. Особливо відмітив актуальність цієї праці відомий радянський дослідник творчості К. Ушинського, ініціатор видання його творів та епістолярної спадщини у 50–60-х роках минулого століття професор В. Струманський [2, с. 5]. У рецензії на цю роботу В. Струмінський писав, що ідею про українське походження К. Ушинського, яку ігнорували великоруські історики та педагоги, вдало відображено у праці “Великий педагог-демократ” [5, арк. 2].

Одним із напрямів роботи кафедри, до якого активно долучалася Г. Паперна, стала пропаганда педагогічних ідей А. Макаренка. Дослідниця у

співавторстві з Ф. Науменком підготувала й опублікувала першу україномовну монографію “Новатор радянської педагогіки” (1948). Поява цієї праці є вартісною передусім у тому сенсі, що це була перша україномовна наукова праця про великого педагога-новатора, опублікована в Західній Україні. Це сприяло подоланню певних стереотипів у сприйманні постаті А. Макаренка у цьому регіоні, розширювало територіальні межі поширення його новаторського досвіду. Відмітимо й змістове наповнення самої роботи. Автори достатньо повно розкрили передумови формування світогляду новатора, виокремили його особистісні риси та якості (наполегливість, висока вимогливість до себе, постійне самовдосконалення), які вплинули на формування його нестандартного підходу у роботі з важкими дітьми, проаналізували етапи та зміст педагогічної діяльності. До наукового обігу вперше залучено матеріали з приватного архіву А. Макаренка – неопубліковані статті, свідоцтва, атестати, свідчення очевидців, які доповнювали й уточнювали відомості про життя і діяльність видатного педагога [9].

Серед перших макаренкознавчих праць дослідниці також є такі науково цікаві статті, як “Великий педагог сучасності” [10], “Стягнення і заохочення як метод виховання свідомої дисципліни в працях і в практиці А. С. Макаренка” (у співавторстві з Ф. Науменком) [11], “Зустріч з Антоном Семеновичем [Макаренком]” та ін.

Наведені дослідження були опубліковані в науково-педагогічному збірнику “А. С. Макаренко”, який став популярним у всьому Радянському Союзі та далеко за його межами, а львівські макаренкознавці стали знаними у світі. В одному з численних позитивних відгуків на це видання читаємо: “Так склалося, що Львівський університет імені Івана Франка став у нашій країні одним з основних пропагандистів педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка. [...] Найперше бачиш, що серед авторів збірника – Г. Паперна, Ф. Науменко, М. Година, Ю. Львова. І це добре. Це свідчить про те, що для всіх тема, пов’язана з життям і творчістю А. С. Макаренка, не є випадковою. [...] Львівський збірник дуже цінний з різних наукових точок” [12].

Загалом доробок дослідниці, присвячений вивченню життя й педагогічних ідей великого новатора, налічує понад 30 позицій, які наповнені новизною, актуальністю і суттєво доповнюють макаренкознавчу складову. Образ Галини Паперної як педагога успішно доповнювала її робота зі студентами, аспірантами та молодими дослідниками. Колишній студент вченої – П. Пітила – згадував свою наставницю як постать, що втілювала ідеал педагога: “Вона завжди усміхалася, коли заходила в аудиторію. Це був добрий оратор, який виступав без ідеологічних шпаргалок. Галина Олександрівна вміла зацікавити, підказати та заохотити, а на практичних заняттях поводитися зі студентами так, наче з рідними дітьми” [4].

Друзі і колеги Г. Паперної додавали, що вона була не лише добрим фахівцем у своїй справі, а й чудовим організатором та керівником, яка вміла навколо себе збирати аудиторію однодумців, привертати їх серця. “А коли мала якийсь намір, – згадувала О. Неровня, доцент кафедри психології Університету, колишня студентка Г. Паперної, – то без позитивної відповіді від керівництва не поверталася” [3].

Ще однією, чи не найважливішою особливістю цієї дослідниці, була її відданість справі навчання і виховання молоді, якій зробила повну посвяту. Г. Паперна завжди говорила, що на роботу потрібно ходити, як на свято, а педагогіку читати цікаво, бо саме такою наукою вона і є.

Багата науково-педагогічна складова Г. Паперної засвідчує про багатогранність наукових зацікавлень дослідниці, її новаторський підхід до вивчення багатьох педагогічних проблем.

6 січня 1992 р. Галини Олександрівни Паперної не стало, проте вона залишила велику науково-педагогічну спадщину для майбутніх поколінь.

---

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. Р – 119. Львівський державний університет ордена Леніна імені Івана Франка. Оп. 1. Спр. 7185. Паперная Галина Александровна, 65 арк.

2. Гончаров Н. К. Педагогическая система К. Д. Ушинського / Н. К. Гончаров – Москва : Педагогика, 1974. – 270 с.

3. Інтерв'ю з Неровньою О., записано 27.09.2012 // [Власний архів автора IWN 0010, аудіозапис].

4. Інтерв'ю з Пітилою П., записано 20.04.2012 // [Власний архів автора IWN 0010, аудіозапис].

5. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Спр. 358. Струмінський В. чл.-кор. АН РСФСР. Відгук на роботу Ф. І. Науменка “Педагог-демократ К. Д. Ушинський”, 2 арк.

6. Науменко Ф. Великий педагог-демократ / Ф. Науменко. // Педагог-демократ К. Д. Ушинський / ред. колегія: М. К. Година, Ф. І. Науменко, Г. О. Паперна, С. Х. Чавдаров. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1959. – С. 3–23.

7. Паперна Г. О. Іван Франко про народну освіту / Г. О. Паперна. – Львів : Вільна Україна, 1946. – 61 с.

8. Паперна Г. О. Іван Франко про виховання дітей / Г. О. Паперна // Дошкільне виховання. – 1956. – № 8. – С. 9–16.

9. Паперна Г. Новатор радянської педагогіки / Г. О. Паперна, Ф. І. Науменко. – Львів : Вільна Україна, 1948. – 127 с.

10. Паперна Г. О. Великий педагог сучасності / Г. О. Паперна, Ф. І. Науменко // А. С. Макаренкою. – Львів : Видання ЛДУ, 1949. – С. 9–44.

11. Паперна Г. О. Стягнення і заохочення як метод виховання свідомої дисципліни в працях і в практиці А. С. Макаренка / Г. О. Паперна, Ф. І. Науменко // А. С. Макаренкою. – Львів : Видання ЛДУ, 1949 – С. 77–114.

12. Проценко В. Издано с любовью / В. Проценко // Народное образование. – 1964. – № 8. – С. 111–115.

Стаття: надійшла до редколегії 26.09.2019

доопрацьована 11.10.2019

прийнята до друку 17.10.2019

HALYNA PAPERNA'S SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES AT LVIV UNIVERSITY

Khrystyna Kalahurka

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*

The article highlights the life path, scientific and pedagogical activities of Halyna Okeksandrivna Paperna, one of the prominent organizers of pedagogical education and science at Ivan Franko University of Lviv. In particular, the figure of the researcher as an educator, leader and organizer of the educational process has been revealed.

The article describes the main scientist's ideas, reflected in the researches on the History of Pedagogy. It reveals H. Paperna's views on the significance of K. Ushynskiy's pedagogical activity and creative heritage, in particular, his contribution to the development of women's education, substantiation of such didactic principles as conscious assimilation of knowledge by students, visibility in learning, and problems of mother-tongue teaching in the heritage of the outstanding educator of the 19th century.

H. Paperna's scientific work "Ivan Franko about public education" is singled out. In this work she has systematically and thoroughly presented I. Franko's ideas about public education, teaching and educating the Ukrainian youth, teacher's activity, educational value of children's literature based on the analysis of the narration "Mustard grain", the novel "The Cross-Paths", the poem "Lords' jokes", the article "Pedagogical fogs".

The review of Makarenko's studies ("The Great Teacher of the Present", "Punishment and Encouragement as a Method of Educating Conscious Discipline in Works and Practice of A.S. Makarenko" (co-authored with F. Naumenko), "Meeting with Anton Semenovych" [Makarenko]), has become one of the priority areas of H. Paperna's lifelong research. It has been found that H. Paperna's studies contributed to overcoming certain stereotypes in the perception of A. Makarenko's figure, revealed the prerequisites for the formation of the innovator's outlook, distinguished his personal traits and qualities (persistence, high demand for himself, constant self-improvement), which influenced on the development of his non-standard approach to the work with difficult children, analyzed the stages and content of pedagogical activity.

Key words: Lviv University, scientific, pedagogical and research work, didactics, expertness of Makarenko's heritage, I. Franko, K. Ushynskiy.